

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.7

DOI 10.36919/3041-1149(Print).6-7.2025.30-35

Л. В. Омельчук,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет
email: o.l.v.0328@gmail.com

ORCID 0009-0002-4413-0272;**О. В. Мовчан,**

викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
ПВНЗ «Європейський університет»
email: olena.movchan@e-u.edu.ua

ORCID 0009-0008-4274-9817;**О. О. Хоменко,**

завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
ПВНЗ «Європейський університет»
email: o.khomenko@e-u.edu.ua

ORCID 0009-0003-3428-7417

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ДІЛОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Стаття розглядає роль української мови як ключового чинника національної ідентичності та державотворення, а також її значення у формуванні професійної компетентності студентів у системі вищої освіти. Особливу увагу приділено викладанню дисциплін «Ділова українська мова» та «Українська мова за професійним спрямуванням», що сприяють розвитку мовної свідомості та мовної компетентності у студентів, зокрема юристів. Особливо акцентується увага на важливості вільного володіння українською мовою для ефективної професійної діяльності в умовах сучасних викликів, як-от дистанційне навчання та війна. Стаття також висвітлює законодавчі акти, які регулюють використання української мови в освітньому процесі, й підкреслює її роль у забезпеченні ефективної комунікації та інтеграції України в міжнародний простір.

Ключові слова: українська мова, національна ідентичність, професійна компетентність, вища освіта, мовна політика, ділова українська мова.

Постановка проблеми та її актуальність. Українська мова є одним із основних чинників національної ідентичності та державотворення. Її функціонування в усіх сферах суспільного життя забезпечує культурну єдність і національну самобутність. В історичному контексті питання мовної політики в Україні завжди було важливим через тривалий період русифікації та зовнішнього впливу. Інформаційний тероризм країни-агресора вимагає від академічної спільноти в Україні асиметричних відповідей і відповідної державної політики в соціогуманітарній сфері та сфері національної безпеки [11]. Тому сьогодні українська мова виконує не лише комунікативну функцію, але й стає символом державної незалежності.

Українська мова – це рушійна сила для молодого покоління на шляху деколонізації від російської пропаганди. Щоденно російські ЗМІ висвітлюють різноманітні аспекти маніпуляцій

і фальсифікацій розвитку української державності, здійснюючи це на замовлення російських владних структур для досягнення своїх політичних і геополітичних цілей [10, с. 776–777].

Українська мова відіграє ключову роль у сфері освіти. Вільне володіння українською мовою є важливою складовою професійної компетентності фахівця будь-якої сфери та виявом його відповідальності як громадянина. Освіта відіграє ключову роль у формуванні мовної свідомості громадян, адже саме через систему вищої освіти відбувається формування професійної культури та розвиток критичного мислення. В умовах дистанційного навчання, викликаного пандемією COVID-19, а особливо в період повномасштабного вторгнення РФ та воєнного стану, гуманітарні дисципліни у вищій освіті почали відігравати ключову роль у формуванні всебічно розвинених спеціалістів. Викладання дисциплін «Ділова українська мова» та «Українська мова за професійним спрямуванням» спрямовані на виховання особистості, яка вміло поєднує інтелектуальний розвиток і національну самосвідомість. Основними цілями викладання цих навчальних дисциплін є формування високого рівня мовної компетентності в професійній і науковій сферах комунікації; актуалізація та поглиблення мовностилістичних знань, отриманих під час навчання в школі; вироблення навичок культури професійного мовлення й досконале оволодіння нормами літературної мови; опрацювання основних ділових документів [13, с. 95].

Метою статті є аналіз ролі української мови у вищій освіті як чинника формування професійної компетентності студентів та їхньої національної самосвідомості. Особливу увагу приділено викладанню дисциплін «Ділова українська мова» та «Українська мова за професійним спрямуванням» у закладах вищої освіти, їхній значущості для професійної підготовки фахівців, зокрема юристів.

Актуальність полягає в потребі утвердження української мови як основи національної ідентичності та важливого чинника професійної підготовки фахівців у різних галузях. Якісне володіння державною мовою є не лише вимогою законодавства, а й запорукою ефективної комунікації, правової грамотності та професійної реалізації, особливо у сфері юриспруденції, де мовна компетентність відіграє ключову роль у веденні офіційної документації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим є взаємодія державних органів і вищої освіти, адже це є вагомим фундаментом для розвитку та підтримки національної мови. Вища освіта відіграє важливу роль у формуванні майбутнього суспільства. Особисті цінності та переконання формують під час навчання, що впливає на розвиток громадянського суспільства. У своїй статті «Transformation of Interaction Between the Government and Civil Society Institutions in the Context of War: Legal and Regulatory Aspect» О. Хоменко, О. Шиян, П. Кравчук, О. Мовчан та С. Моргун розглядають, як важлива співпраця між урядом і громадськими організаціями в умовах війни. Вони підкреслюють, що така взаємодія допомагає зміцнити національну ідентичність [12, р. 91].

Потребу у викладанні української мови у вищій школі досліджували К. С. Бондарчук [7], Н. О. Гимер [2], В. В. Борисенко [1], О. Є. Гридчук [3] та інші дослідники, які розглядали питання викладання української мови, лінгвістичної підготовки студентів і розвитку комунікативної компетентності в закладах вищої освіти. У своїх працях вони аналізували підходи до викладання української мови, зокрема використання інтерактивних методів, застосування цифрових технологій у навчальному процесі, а також специфіку роботи зі студентами нефілологічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний світ вимагає від кожного з нас високого рівня володіння українською мовою в усіх сферах суспільного життя, зокрема в політиці, правознавстві, освіті, журналістиці тощо.

Оновлення та вдосконалення системи освіти в Україні є однією з ключових соціокультурних проблем, що значною мірою зумовлені процесами глобалізації та потребою в створенні сприятливих умов для особистісного розвитку, соціалізації та самореалізації людини.

Розвиток мовної політики у сфері вищої освіти відображений у ряді законодавчих актів, які регулюють використання української мови в навчальному процесі, адміністративній діяльності, наукових дослідженнях, а також спрямовані на формування особистості, яка володіє усім і писемним мовленням, уміє вільно й комунікативно доцільно використовувати мовні засоби для сприймання та створення висловлювань у різних сферах, стилях і жанрах.

Основним документом, який визначає мову функціонування в закладах вищої освіти, є Конституція України. Відповідно до статті 10 державна мова використовується у всіх сферах суспільного життя, а держава зобов'язана забезпечувати її всебічний розвиток і функціонування [8].

Серед основних законів, які описують конституційні положення щодо мови освіти, ключову роль відіграють: Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019), який встановлює обов'язковість використання української мови в освітньому процесі всіх рівнів; Закон України «Про освіту», який визначає українську мову як основну мову навчання в усіх освітніх закладах; Закон України «Про вищу освіту», який регламентує, що мовою викладання в ЗВО є українська, за винятком випадків викладання окремих дисциплін іноземними мовами відповідно до міжнародних освітніх програм. Крім зазначених законів, ряд підзаконних актів регламентує конкретні механізми імплементації мовної політики у сфері освіти, включно із наказами Міністерства освіти і науки України [4; 5; 6].

Оновлення мовної політики у сфері вищої освіти супроводжується впровадженням практичних ініціатив, спрямованих на розширення використання української мови в освітньому процесі. Українські університети активно адаптуються до вимог законодавства, реалізуючи комплексні заходи, які сприяють підвищенню якості навчання та забезпеченню доступу до освітніх ресурсів державною мовою.

Одним із ключових напрямів є створення україномовних онлайн-курсів. Зокрема, платформа *Prometheus* у співпраці з Посольством США ініціювала переклад 50 найкращих онлайн-курсів від провідних університетів світу, як-от Гарвардський університет, Массачусетський технологічний інститут тощо. Ці курси стали доступними українським студентам і викладачам, що сприяє розвитку україномовного освітнього простору й інтеграції міжнародного досвіду в навчальний процес [14].

Важливу роль у реалізації мовної політики відіграє цифровізація освіти. Міністерство освіти і науки України активно співпрацює з міжнародними освітніми платформами *Coursera*, *Udemy* та *edX*, надаючи українським студентам безкоштовний доступ до тисяч онлайн-курсів. Це дає змогу не лише розширити можливості навчання, але й забезпечує україномовний супровід освітніх програм, сприяючи глибшому засвоєнню матеріалу [15].

Законодавче закріплення статусу української мови як основної у сфері вищої освіти супроводжується впровадженням конкретних механізмів реалізації цієї політики. Університети розробляють внутрішні нормативні акти, які регламентують мовні вимоги для викладання, публікацій, ведення документації та спілкування в академічному середовищі. Значна увага приділяється забезпеченню навчальних матеріалів українською мовою, зокрема підручників, методичних рекомендацій та електронних ресурсів.

Цифровізація освіти відіграє важливу роль у реалізації мовної політики. Сучасні онлайн-платформи, електронні бібліотеки та системи дистанційного навчання дедалі більше адаптуються до потреб в україномовному навчанні, пропонуючи інтерактивні курси, відеолекції, тести та інші матеріали державною мовою.

Реалізація мовної політики у сфері вищої освіти є багатовекторним процесом, що охоплює не лише законодавчі вимоги, але й активну адаптацію університетської спільноти до нових умов, забезпечуючи якісне та доступне навчання українською мовою.

Відповідно до чинного законодавства навчальний процес у ЗВО має здійснюватися українською мовою. Це охоплює викладання лекцій, проведення семінарів, підготовку наукових робіт і державну атестацію. Особливо важливим є володіння діловою українською мовою для студентів-юристів, оскільки правові документи, судові рішення, законодавчі акти й офіційне листування ведуться державною мовою. Правильне використання юридичної термінології, вміння складати правові документи та здійснювати професійну комунікацію українською мовою є ключовими компетентностями для майбутніх фахівців у галузі права. Це сприяє ефективному виконанню професійних обов'язків, дотриманню норм правової культури та забезпеченню якісного правового супроводу у сфері юриспруденції.

Н. М. Шаповаленко в своїй статті «Мовна підготовка студентів-юристів в контексті євроінтеграції» наголошує на важливості формування мовної компетентності майбутніх правників як ключового елемента їхньої професійної підготовки. Дисципліна «Українська мова професійного

спрямування» відіграє значну роль у цьому процесі, адже спрямована на розвиток навичок використання української мови в юридичній сфері, ознайомлення студентів зі специфікою правничої термінології та її стилістичними особливостями.

З огляду на тенденції європейської інтеграції ефективна комунікація з міжнародними колегами стає невід'ємною складовою професійної діяльності юристів, що передбачає не лише знання іноземних мов, а й ґрунтовне володіння українською мовою. Це потрібно як для роботи в Україні, так і в країнах, де українська є поширеною мовою.

У межах вивчення дисципліни «Українська мова професійного спрямування» студенти засвоюють норми літературної мови, поглиблюють знання юридичної термінології та її застосування в професійній діяльності. Особлива увага приділяється правилам складання процесуальних документів (судових рішень, договорів, клопотань, звернень тощо), що є важливим для майбутньої практики юристів. Водночас розвиток комунікативних навичок сприяє ефективній взаємодії з колегами, клієнтами й учасниками юридичних процесів [9, с. 47].

Висновки. Українська мова є не лише важливим елементом національної ідентичності, але й має вирішальне значення в контексті освіти та професійної підготовки. Вивчення української мови в закладах вищої освіти сприяє розвитку професійної компетентності студентів і формуванню мовної свідомості, що є важливим аспектом громадянської відповідальності. Розвиток української мови в освіті є не лише вимогою законодавства, а й запорукою ефективної комунікації та інтеграції України в міжнародний простір.

Українська мова в системі вищої освіти відіграє ключову роль у формуванні фахівців, здатних ефективно здійснювати професійну діяльність у різних галузях. Володіння державною мовою забезпечує не лише доступ до освітніх ресурсів, але й сприяє соціальній мобільності, академічній і професійній комунікації.

Отже, українська мова є не лише засобом навчання, а й важливим чинником професійного розвитку, наукової комунікації та міжнародної інтеграції. Її підтримка й розвиток у сфері вищої освіти сприяє зміцненню національної ідентичності, підвищенню конкурентоспроможності випускників та інтеграції України в глобальний освітній простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисенко В. В. Сучасні освітні технології навчання української мови у вищій школі. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 3. С. 8–91.
2. Гимер Н. О. Викладання української термінологіки права у вищому юридичному навчальному закладі в контексті викладання української мови за професійним спрямуванням. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2012. № 1. С. 118–122.
3. Гриджук О. Є. Використання інтерактивних методів навчання у викладанні дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2003. № 19–21. С. 13–17.
4. Про вищу освіту : Закон України від 1 серпня 2014 р. № 1556-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
5. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
6. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
7. Бондарчук К. С. Інноваційні методи викладання української мови у ЗВО. *Література й історія* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції, 17–18 листопада 2022 р. / редкол. : Н. В. Горбач (відп. ред.), В. М. Ніколаєнко (ред.-упоряд.), І. М. Бакаленко (техн. ред.) та ін. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2022. С. 29–31.
8. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Шаповаленко Н. М. Мовна підготовка студентів-юристів в контексті євроінтеграції. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Випуск 27, том 3. С. 46–50.

10. Хоменко О. Роль історичних наративів та епістеміологічної колонізації у процесі національної самоідентифікації українців в умовах війни з росією. *Наукові горизонти XXI століття: мультидисциплінарні дослідження Scientific horizons* : матеріали Міжнародної наукової конференції, м. Ужгород, 16–17 травня 2024 р. Ужгород, 2024. С. 776–780.
11. Хоменко О., Савич А., Шевченко М. Роль істориків у спростуванні історичних фейків у контексті російсько-української війни. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 9 (27). С. 1155–1174.
12. Transformation of interaction between the government and civil society institutions in the context of war: Legal and regulatory aspect / Khomenko O., Shyian O., Kravchuk P., Movchan O., Morgun S. *Social & Legal Studios*. 2024. № 7 (2). P. 86–95. DOI 10.32518/sals2.2024.86
13. Поздрань Ю. В., Зозуля І. Є., Франчук Н. Л. Сучасні тенденції в методиці викладання української мови за професійним спрямуванням. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 13, т. 1. С. 94–98.
14. Prometheus – перша українська платформа масових онлайн-курсів. URL : <https://prometheus.org.ua>
15. Міністерство освіти і науки України: Співпраця з міжнародними освітніми платформами. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/coursera-udemy-edx>

REFERENCES

1. Borysenko, V. V. (2013). *Suchasni osvritni tekhnolohii navchannia ukrainskoi movy u vyshchii shkoly* [Modern educational technologies for teaching the Ukrainian language in higher education]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia. Psykholohichno-pedahohichni nauky*. Vol. 3. 8–91 [in Ukrainian].
2. Himer, N. O. (2012) *Vyklaudannia ukrainskoi terminoleksyky prava u vyshchomu yuridychnomu navchalnomu zakladi v konteksti vykladannia ukrainskoi movy za profesiynym spryamuvanniam* [Teaching Ukrainian legal terminology in a higher legal educational institution in the context of teaching the Ukrainian language in a professional context.]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky*. Vol 1. 118–122 [in Ukrainian].
3. Hrydzhuk, O. Ye. (2003). *Vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia u vykladanni dystsypliny «Ukrainska mova (za profesiynym spryamuvanniam)» [The use of interactive teaching methods in teaching the discipline "Ukrainian language (for professional purposes)"]*. *Vyvchaiemo ukrainsku movu ta literaturu*. Vol 19–21. 13–17 [in Ukrainian].
4. Law of Ukraine on Higher Education dated August 1, 2014 No. 1556-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].
5. Law of Ukraine on Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language dated April 25, 2019 No. 2704-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> [in Ukrainian].
6. Law of Ukraine on Education dated September 5, 2017 No. 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
7. Bondarchuk, K. S. (2022). *Innovatsiini metody vykladu ukrainskoi movy u ZVO [Innovative methods of teaching the Ukrainian language in higher education institutions]*. *Literatura i istoriia : materialy Vseukrainskoi naukovo konferentsii*, 17–18 lystopada. Zaporizhzhia : Zaporizkyi natsionalnyi universytet. 29–31 [in Ukrainian].
8. Constitution of Ukraine of June 28, 1996 No. 254k/96-BP. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
9. Shapovalenko, N. M. (2023). *Movna pidghotovka studentiv-yurystiv v konteksti yevrointehratsii [Language training of law students in the context of European integration]*. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vol 27, tom 3. 46–50 [in Ukrainian].
10. Khomenko, O. (2024). *Rol' istorychnykh naratyviv ta epistemiolohichnoyi kolonizatsiyi u protsesi natsional'noyi samoidentyfikatsiyi ukraintsiv v umovakh viyny z rosiyeyu [The Role of Historical Narratives and Epistemological Colonization in the Process of National Self-Identification]*

of Ukrainians in the Context of the War with Russia]. *Scientific Horizons of the 21st Century: Multidisciplinary Research* : Proceedings of the International Scientific Conference, Uzhhorod, May 16–17. 776–780 [in Ukrainian].

11. Khomenko, O., Savych, A. & Shevchenko, M. (2024). Rol istorykiv u sprostuvanni istorychnykh feykiv u konteksci rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny [The role of historians in refuting historical fakes in the context of the Russian-Ukrainian war]. *Aktual'ni pytannya u suchasniy nauci*. Vol 9 (27). 1155–1174 [in Ukrainian].

12. Transformation of interaction between the government and civil society institutions in the context of war: Legal and regulatory aspect / Khomenko, O., Shyian, O., Kravchuk, P., Movchan, O., & Morgun, S. *Social & Legal Studios*. 2024. 7 (2), 86–95. DOI 10.32518/sals2.2024.86

13. Pozdran, Yu. V., Zozulia, I. Ye. & Franchuk, N. L. (2020). *Suchasni tendentsii v metoditsi vykladannia ukraïnskoi movy za profesiynym spryamuvanniam* [Modern trends in the methodology of teaching the Ukrainian language in a professional direction]. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vol 13, t. 1. 94–98 [in Ukrainian].

14. Prometheus – persha ukrayinska platforma masovykh onlayn-kursiv. URL : <https://prometheus.org.ua>

15. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy: Spivpratsya z mizhnarodnymy osvitnimy platformamy. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/coursera-udemy-edx>

L. V. Omelchuk, O. V. Movchan, O. O. Khomenko. LEGAL ASPECTS OF TEACHING BUSINESS UKRAINIAN IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE

The article examines the role of the Ukrainian language as a key factor in national identity and state-building, as well as its significance in shaping the professional competence of students within the higher education system. Special attention is given to the teaching of the courses "Business Ukrainian" and "Ukrainian for Professional Purposes," which contribute to the development of language awareness and linguistic competence among students, particularly those in the legal field. The article also emphasizes the importance of proficiency in Ukrainian for effective professional activity in the context of contemporary challenges, such as distance learning and war. Furthermore, it highlights legislative acts that regulate the use of the Ukrainian language in the educational process and underscores its role in ensuring effective communication and Ukraine's integration into the international space.

Keywords: Ukrainian language, national identity, professional competence, higher education, language policy, business Ukrainian.